

Fuglevennlige planter i hagen: mat for fuglene vinterstid

Fôring av fugler i hagen har blitt svært populært, og gir oss spennende opplevelser og naturkontakt. Importen av fuglemat, især solsikkefrø, er enorm. Hva om du kan produsere mer av det fuglene spiser selv i din egen hage, og kanskje tiltrekke deg enda flere arter? Her er tipsene!

Av Stephen Barstow

Jeg har vært fugleinteressert siden jeg var student i Norwich i England på 1970-tallet, og jeg ble medlem i NOF da jeg flyttet til Norge i 1981. Siden den gang har jeg registrert 55 fuglearter i hagen, og nesten 100 fra hagen min ved Malvik i Trøndelag. Mye av suksessen skyldes alt hagen min byr på, og i en artikkelserie som går over tre nummer i Vår Fuglefauna deler jeg noen erfaringer. Vi starter med trær og andre vekster som er viktige for å tiltrekke seg fugler om vinteren, før vi tar for oss besøk i årets lyse måneder i det påfølgende nummeret av Vår Fuglefauna. I tredje og siste artikkel gir jeg tips om frukt og bær du kan ha i hagen for å glede fugler året rundt.

Samtidig med at jeg har laget en produktiv hage som har medført at jeg stort sett er selvforsynt med grønnsaker og frukt, har jeg dokumentert næringsvalget hos fugler, sommerfugler og de siste årene også andre insekter i hagen. Dokumentasjonen av hvilke planter som er viktige for ulike fuglearter vil forhåpentligvis gi andre inspirasjon til å dyrke matplanter og frø av matplanter som gir mat til fuglene også vinterstid.

I min hage har jeg foreløpig ikke sluttet å legge ut innkjøpt mat til fuglene, men de største flokkene med vinterfugler i hagen spiser primært naturlig eller dyrket mat. Det gjelder både sidensvans, trostene, grønnsisik, gråsisik samt dompap.

Få fugler i hagen din om vinteren!

Hassel (*Corylus avellana*)

Jeg overtok en hage som allerede hadde en rekke trær og busker, både ville, forvillede og dyrkete. Jeg har også plantet mange flere vedaktige planter opp gjennom årene, alle spiselige på en eller annen måte. At det var vill hassel her var en viktig grunn til at vi kjøpte huset, fordi det er et tegn på et godt klima og tidlig vår, samtidig som hassel er en matkilde for ekorn og flere spennende fugler som spettefuglene og spettmeis. Så kom nøttekråkene fra Sibir enkelte år på invasjon om høsten og hamstret hasselnøttene. Etter den store invasjonen høsten 1995 slo denne fuglen seg ned for godt som hekkefugl i Trøndelag. Nøttekråkenes viktigste

matkilde i Sibir er konglefrøene fra sibirfuru (*Pinus sibirica*). Fuglene oppdaget raskt at det var plantet mye sembrafuru (*Pinus cembra*) i og rundt Trondheim. Dette er en nær slektning av sibirfuru. Utplantingen skjedde i stor grad på 1970-tallet, og trærne var nå blitt modne og produserte store mengder frø hver høst. Det var nok til at nøttekråkene etablerte en hekkebestand rundt Trondheim. Gjennom nøttekråkenes innhøsting av konglefrøene og hamstring i marka har sembrafuru også begynt å spre seg. Trær har også begynt å dukke opp i

Har du hassel i hagen kan nøttekråka komme på besøk. Foto: Stein Ola Haugom.

min egen hage, sannsynligvis «plantet» av nøttekråke. Den første konglen ble høstet av nøttekråker når treet var blitt litt over 10 år. Det er en bestand av nå 40-50 år gamle sembrafuru-trær på Malvikodden – bare et par kilometer fra huset mitt. Sembrafuru og siburfuru har status som potensielt høy risiko på fremmedartslista til Artsdatabanken, og du bør derfor ikke plante dem i din egen hage.

Jeg har dokumentasjon på at nøttekråkene hamstrer i min hage. Jeg filmet en gang en nøttekråke som graver opp en hasselnøtt fra snøen. Jeg

har også sett både blåmeis, kjøttmeis, løvmeis og dompap spise på rakler av hassel. Et annet nøttetre jeg har i hagen er mandsjurvalnøtt (*Juglans mandschurica*). Jeg håper en gang å observere ekorn på den.

Gran (*Picea abies*) og furu (*Pinus sylvestris*)

Et av de viktigste trær i min hage for mangfoldet er gran. Det er ikke mer enn seks trær i hagen, men dette er nok til at jeg har hekkende granmeis, en av flere arter som beiter på frøene. Jeg har observert både flaggspett, grå-

sisik, grønnsisik, andre meisearter og grankorsnebb i grantrærne. Det høyeste punktet i hagen er to grantopper, og disse toppene er viktige for en rekke fuglearter som både sangpost og utkikkspost.

Spisslønn (*Acer platanoides*)

Spisslønn er naturalisert i min hage, og vokser på de tørreste områdene med veldig grunn jord. Det er også et innslag av platanlønn (*Acer pseudoplatanus*) i hagen, de var sannsynligvis plantet av de tidligere eierne. Denne arten regnes som en fremmedart i Norge med stort

Bergstua på Naustanbergan i Malvik: et mangfold av matplanter fra hele verden og et godt habitat for fugler og insekter. Foto: Stephen Barstow.

potensiale for spredning. Du bør derfor ikke plante den ut i egen hage. Jeg har observert dompap spise lønnfrø mange ganger. Frø fra lønn er etter det jeg kan se den viktigste maten i min hage for denne arten fra november til januar. De begynner å ta frøene i tretoppene og senere på bakken.

Bøk (*Fagus sylvatica*)

En av naboene har en stor blodbøk i hagen (*Fagus sylvatica* f. *purpurea*). Enkelte år er det store mengder bøkennøtter, og da kan flokker med både bjørkefink og ringdue overvintre. Det var tilfellet vinteren 2019–2020 med over 50 bjørkefink i hagen i desember, min foreløpige toppnotering vinterstid.

Bjørk (*Betula*)

Det har bestandig vært flere rabarbraplanter like utenfor inngangsdøra til huset under et stort bjørketre. En av mine små gleder i tilværelsen er lyden av en jevn strøm av bjørkefrø som faller ned på de store bladene. Da vet jeg at det er en flokk sisiker som beiter på frøene i tretoppene i stillhet. Frøene

Lyden av bjørkefrø som faller ned på rabarbra-bladene er en riktig god-lyd! Som regel forårsakes dette av at en flokk med gråsisik eller grønnsisik beiter på frøene i tretoppene. Foto: Stephen Barstow.

Stillits er virkelig glad i borrefrø! Foto: Erik Bangjord.

modnes fra juli og august med en topp i september, og mange frø forblir på trærne helt fram til våren. Dette har gjort at blandingsflokker av opp til 300 gråsisik og 100 grønnsisik ofte har tilhold i hagen på naturlig føde om vinteren fra september til februar, mot slutten av perioden på bakken. Ellers har jeg observert at også gråspurv og blåmeis spiser bjørkefrø.

Borre (*Arctium spp.*)

Stillitsen dukker opp i hagen min hvert år i november eller tidlig desember. Jeg tilbyr nemlig favorittmaten ved at jeg lar flere borreplanter blomstre og sette frø. Dermed har stillitsen blitt en fast hagegjest. Grønnfinken spiser også borrefrø, spesielt tidlig på vinteren. Jeg dyrker også borreplanter på verandaen i store murerbaljer, og da kan jeg få et titalls stillits rett utenfor vinduet til skrivebordet mitt.

Frø av storborre *Arctium lappa*. Disse frøene er svært populære blant stillits og grønnfink om høsten og vinteren i min hage. Foto: Stephen Barstow.

Frø fra lønn ser ut til å være en favoritt for dompap vinterstid. Foto: Frode Falkenberg.

Sikori (*Cichorium intybus*)

Stillits beiter i min hage nesten utelukkende på borre, men jeg har sett dem også på sikori-frø og én gang på tistler. Sikori dyrker jeg primært som grønnsak, men det er et pluss for meg at dette også er en viktig plante for insektene. Spesielt er blomsterfluer veldig glade i blomstene, som er tilgjengelige nesten helt frem til de første frostnettene. Det finnes mange sorter sikori, og enkelte er hardføre nok til å overvintre i Trøndelag. De

fleste sorter blomstrer på sensommeren med de vakre blå blomstene og dør, men enkelte sorter er flerårige slik den ville arten er. Sikori er også dyrket en del som prydblant, og det finnes en del fargesorter. Sikori har forvillet seg en god del i Norge, og da spesielt på Østlandet.

Stornesle (*Urtica dioica*)

Av alle planter i hagen min er stornesle (bedre kjent som brennesle) sannsynligvis den nyttigste, og jeg tar vare på flere bestander. Ikke bare gir nyskuddene en fantastisk næringsrik grønnsak for oss fra tidlig vår til høsten, men frøene er også proteinrike. Jeg bruker også nesle til å lage neslevann til vanning

Lær deg hagevettreglene

Som hageeier må du unngå å spre fremmede planter som fortrenger lokale arter og truer naturmangfoldet. Miljødirektoratet har presentert fire hagevettregler som hjelper deg med dette. De finner du på miljodirektoratet.no/aktuelt/nyheter/2021/juli-2021/ta-vare-pa-naturen-med-fire-hagevettregler/

Stillits kan også spise frø fra sikori (bildet). Sikori er også en favoritt blant mange insekter. Foto: Stephen Barstow.

av potteplanter og næringskrevende grønnsaker om sommeren. Jeg foretrekker å la frøene være i hagen for fuglene, og jeg har observert at både bjørkefink, dompap, gråsisik og grønnsisik beiter på frøene vinterstid. Ikke bare gir nesler mat for fuglene, men også for flere dagsommerfugler som neslesommerfugl, hvit-c og dagpåfugløyse. I tillegg har jeg registrert minst 10 nattsommerfuglarter i hagen som har larvene på stornesle. At sommerfugler og en rekke andre insekter bruker nesler betyr også at dette blir en viktig matkilde for insektetende fugler om sommeren.

Anisisop (*Agastache foeniculum*)

På årets siste dag i 2017 var jeg overrasket over å se en gråsisik beite på frøene av anisisop, en plante i myntefamilien. Kanskje er det flere arter av sisik og andre små finkefugler som kan nyttiggjøre seg av veksten.

Grønnkål (*Brassica oleracea*)

I kålfamilien (*Brassica* spp. og reddik, *Raphanus*) har vi flere av våre viktigste grønnsaker. De kan imidlertid være utfordrende å dyrke fordi det er mange insekter som tiltrekkes kålplantene, og særlig sommerfuglene legger sine egg på plantene. Spesielt kålmøll-larver er et økende problem. Dette kan imidlertid bli positivt for fuglene som får et matfat sommerstid, og både gråspurv og gransanger henger ofte rundt mine kålplanter på jakt etter godbiter. En løsning (for oss) kan bli å dyrke flerårige kål som høstes på våren (nyskuddene) og senere på høsten. Flerårige kål vokser mest utenfor sesongen hvor insektene er mest aktive, men tiltrekker seg likefullt insekter og fugler om sommeren.

Jeg driver litt med seleksjon av nye sorter. Dette skjer gjennom krysning av gamle sorter flerårige kål med moderne sorter, og da blir det produsert store mengder frø. Jeg lar noen frøhoder stå gjennom vinteren fordi de selvsår, og jeg kan da grave opp småplanter på våren som ser lovende ut. De unge kålplantene bruker vi i salater og andre retter. Overvintrende bjørkefink og bokfink setter også pris på kålfrøene, og jeg har observert disse artene flere ganger spiser frø direkte fra frøstandene og på bakken under plantene. Jeg er nå mer bevisst på å la kålvekstene blomstre og setter frø for fuglene.

Gråsisik beiter på frø av stornesle om vinteren. Brennesler er noe av det mest attraktive du kan plante i hagen for fuglelivet. Foto: Stephen Barstow.

Stephen Barstow

Stephen Barstow (f. 1955) har plantet og sådd mer enn 1500 ulike planter i sin hage i Malvik utenfor Trondheim. Plantene kommer fra hele verden, og de fleste er flerårige. De er dyrket i en såkalt skogshage, et økosystem som gjør at han er selvforsynt både med grønnsaker og frukt, men som også gir levevilkår for et mangfold av dyr, særlig fugler, nattsommerfugler og andre insekter. Hagen er kjent som The Edible Garden (Den spiselige hagen), og for rapportører på Artsobservasjoner brukes navnet Naustanbergan. Barstow har ledet foreningen KVANN (Kunnskap og Vern av Nytteplanter i Norge; kvann.no) i flere år, og er forfatter av boka *Around the World in 80 plants* om flerårige grønnsaker. Han skriver ofte om spiselige planter, fugl og insekter på www.edimentals.com.

